

Лучан Євгенія Євгенівна,
здобувач вищої освіти Закарпатського
відділення навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Шутенко Світлана
Василівна, завідувач кафедри правничої
лінгвістики Національної академії внутрішніх
справ

МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Мова є потужним засобом соціалізації особистості, а відтак вона відіграє визначальну роль у формуванні національної ідентичності. Мовна система віддзеркалює те, що є найважливішим для будь-якої нації, її культури, історії, звичаїв та традицій. Мовна політика, у свою чергу, відображає соціальні чи політичні зміни в країні та світі. Тому не варто недооцінювати значимість коректного вирішення гуманітарних питань (мови, культури, освіти, науки), оскільки це може спричинити ослаблення та руйнацію держави, переконливим доказом чого слугує історичний досвід багатьох країн світу.

Мовна ідентичність є вагомим засобом самовизначення й самоідентифікації особистості. Саме цей аспект і визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив зробити висновок, що зміцнення авторитету державної мови (збереження колоритних національних традицій, їх відтворення рідною мовою) сприяє консолідації нації, формуванню національної культури. Отже, визначено, що мовний фактор є ключовим консолідуючим чинником нації. В цьому і полягає основна функція мови. Існування потужної української культурної еліти, яка володіє національною мовою, сприяє трансформації етнічної ідентичності в національну. Питання мовного устрою держави будь якого типу визначаються положеннями базового правового документа – конституції, яка окреслює права та обов'язки громадян щодо використання мови чи декількох мов та функцій держави щодо їх забезпечення.

Однак, в реальному житті мововибір людини залежить від стратегії мовленнєвої поведінки, комунікативної ситуації. Використання державної мови сприяє забезпеченню ефективної комунікації у процесі здійснення професійної діяльності, у повсякденному житті, у сфері освіти та культури. Безсумнівно, обмін інформацією між комунікантами є успішним якщо вони послуговуються однією мовою.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом. Тому, українську мову слід розглядати як:

- фактор збереження цілісності Української держави;
- засіб для вираження волі народу і кожного громадянина країни;
- інструмент для здійснення державного управління;
- механізм реалізації прав і обов'язків населення України;
- національну ознаку державності в міжнародних правовідносинах.

Найважливішими складниками національної ідентичності, як відомо, є етномовний, історичний, культурний, релігійний, соціально-економічний та політичний. Роль мови у формуванні ідентичності вже була об'єктом уваги українських та зарубіжних лінгвістів. Природно, що мовний та історичний складники національної ідентичності тісно пов'язані. Історичний складник національної ідентичності ґрунтується не лише на спільній історії, а й на пам'яті про неї, яка в широкому розумінні включає і пам'ять про історію своєї культури та історію рідної мови.

До цього часу державна мовна політика не сприяє вихованню культури історичної пам'яті українців. Чимало наших співвітчизників не мають елементарних знань з історії своєї культури взагалі й історії мови зокрема, поширення яких і має бути одним із завдань державної політики в галузі української мови й важливим компонентом змісту освіти.

Мова є одночасно й умовою розвитку культури та суспільства, і продуктом людської культури та генезу суспільства. З огляду на це, мова має дві основні функції у людському суспільстві: 1) комунікативну та 2) функцію відображення дійсності та формування категорій мислення і свідомості. Мова також виконує й інші функції: репрезентативну, експресивну, апелятивну, номінативну, когнітивну, емотивну, магічну тощо. Отже, мова є основою мовлення, слугує для людської комунікації та спілкування, є засобом вираження і повідомлення думок, знаряддям формування категорій мислення і свідомості, мова також здатна виразити всю сукупність знань і уявлень людини про світ.

Національна ідентичність – це найбільш глибока, найбільш природна, найбільш зрозуміла, найбільш органічна, найбільш загальна і найбільш стабільна підстава людської соціальності. Українська національна ідентичність пов'язана з почуттями приналежності та співпричетності до України, до її національних інтересів та базових цінностей українського народу (які ніколи не суперечили європейським цінностям). Відомо, що для держав Європейської співдружності і нині (як образно висловився відомий англійський

учений Е. Сміт) національна ідентичність залишається природною формою сучасної культурної та політичної спільноти, національна держава – найдоцільнішим і найраціональнішим різновидом політичного об'єднання, а патріотизм – головним засобом досягнення колективної солідарності й процвітання.

Збереження, вивчення та розвиток культури неможливі без вивчення мовного коду нації, ролі мови як форми самовираження культури та засобу її формування.

Саме мова визначає етнічну належність носіїв культури, є важливим чинником національного розвитку. Вона є носієм нематеріальної спадщини кожного народу, адже відображає етнокультурні, психологічні й міфологічні уявлення та переживання.

Тому мову внесено до затвердженої у 2003 році Конвенції ЮНЕСКО із захисту нематеріальної культурної спадщини. У лінгвістичному світі актуальними залишаються ідеї В. фон Гумбольдта, Е. Бенвеніста й О. Потебні (які стверджували, що мова є передусім духовною сутністю, внутрішнім світом людини, неповторним витвором етносу), набуваючи гостроти через потребу привернення уваги до проблеми мовної асиміляції, утисків, яких зазнає українська мова століттями.

Архетипи, культурно вагомі концепти як коди нації зафіксовані в ментально-мовній свідомості носіїв, дозволяють зберігати й транслювати елементи, які фіксують інформацію для наступних поколінь, формуючи етнічну єдність та ідентифікацію. Саме мова зберігає культурно вагому національну інформацію та є ключем до розуміння «народної психології» (термін за О. Потебнею).

Мова є динамічною системою, частини якої перебувають у постійному русі, зміні та розвитку. Процес її становлення й удосконалення ніколи не припиняється, водночас вона зберігає ознаки стабільності, цілісності. Зовнішні чинники, міжкультурна взаємодія можуть впливати позитивно, збагачуючи мову, проте не завжди такий вплив є опосередкованим, його можуть здійснювати з метою знищення національної ідентифікації.

Мова – не тільки як один з інструментів категоризації та концептуалізації, а й загалом інтелектуального осягнення дійсності, – відображає ознаки формування, розвитку нації, особливості мислення й адаптації до зовнішнього середовища: географічного, кліматичного, історичного, релігійного тощо.

Саме тому це природній субстрат культури, що є інструментом ментального впорядкування світу, засобом фіксації етнічного світосприйняття й оптимізації міжкультурної взаємодії, його намагаються знищити першим під час політики примусової асиміляції.

Розвиток української мови відбувався переважно в несприятливих умовах. Агресивна антиукраїнська політика, яка реалізувалася на території сучасної України протягом століть, а в ХХ столітті за посередництва комуністичного режиму сягнула свого апогею, не могла не вплинути на мовну ситуацію та використання української мови. Так, під час перепису населення 1939 року 88% українців назвали рідною мовою українську, а у 1979 році таких було лише 66%.

Така політика призвела до того, що українська мова була практично витіснена з мовно-інформаційного простору міст, засобів масової інформації, сфери обслуговування, асоціювалася з неprestижністю та безперспективністю, що активно використовувалося для штучного поділу українського суспільства.

Найголовнішими проблемами, які потребують вирішення, є:

- відсутність у частини українського суспільства самоідентифікації з Україною;

- відсутність цілісного українського мовно-культурного простору, що пов'язано, зокрема, з неналежним інституційним, фінансовим та кадровим забезпеченням реалізації державної мовної політики;

- домінування іноземного (передусім російськомовного) культурного продукту в Україні;

- збереження у свідомості значної частки населення України негативних стереотипів щодо статусу й місця української мови в суспільному, культурному житті;

- штучна заполітизованість та емоційна перевантаженість питання функціонування української мови в Україні, внаслідок чого мова використовується як інструмент політичної боротьби та є предметом маніпуляцій;

- ознаки дискримінації громадян на значній частині території України, де вони позбавлені або обмежені в отриманні послуг та контенту українською мовою;

- низький рівень володіння державною мовою серед представників національних меншин, що не дозволяє їм належно реалізувати свої права та інтегруватися в українське суспільство;

- недостатній рівень задоволення національно-культурних та мовних потреб українців, які проживають за кордоном.

Крім того, в усі сфери суспільного життя все активніше входять цифрові технології. Ці процеси надалі лише набиратимуть обертів та масштабів. Тому особливого значення набуває розширення застосування української мови для можливості повноцінно використовувати новітні технології, отримувати і продавати товари та надавати послуги, черпати інформацію завдяки їм.

Список використаних джерел

1. Хоменко Інна. Нематеріальна культурна спадщина / Режим доступу: <https://authenticukraine.com.ua/blog/comu-mova-e-nosiem-nematerialnoi-kulturnoi-spadsini>
2. Кабінет Міністрів України / Розпорядження від 17 липня 2019 р. № 596-р. Київ. Про схвалення стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава». Зі змінами і доповненнями, внесеними розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. №1585-р. від 19 травня 2021 року №474-р. Проблеми мовної сфери. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/KR190596?an=66>
3. Глушаниця Н.В., Конопляник Л.М., Пришупа Ю.Ю., Шостак О.О., Колісниченко А.В., Харицька С.В. Роль сформованості національної ідентичності в системі соціальних комунікацій. 2020. С. 176-180.
4. Лідія Гнатюк., Національна ідентичність і культура історичної пам'яті : Лінгвістичний вимір., Мова і суспільство. 2016. Випуск 7. С. 139-141
5. Воропаєва Т. Українська мова як базова основа національної ідентичності. Випуск 11. К., 2007. С. 13-17.

Орлюк Аліна Петрівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Науковий керівник: Доценко Олена

Леонідівна, доцент кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат філологічних наук, доцент

МОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКАРПАТТЯ

Ми живемо в досить нелегкі часи. Щоденні новини з фронту, та й не тільки, дедалі більше бентежать й акцентують нашу увагу на подіях на Сході, Півдні та власному регіоні проживання. Українці – нація, якою варто пишатися. Цієї згуртованості, єдності та взаємодопомоги немає більш ніде на світі. Але ми здатні протистояти проблемам лише доки ми разом, не ділимося на Схід та Захід, а єднаємося, на зло ворогам. Отож нині постає досить актуальна, проте не всім помітна проблема, а саме мовне питання в Закарпатській області, яку потрібно якнайшвидше розв'язати, аби запобігти свавіллю, необізнаності щодо ситуації та повтору «кримського сценарію».